

MARLENA SAKOWSKA-BARYŁA

Altruizm danych – istota instytucji na tle uprawnień informacyjnych i kategorii dobra wspólnego

Data Altruism: The Nature of the Institution Against the Background of Information Rights and the Category of the Common Good

The subject of the paper is the essence of the new legal category of data altruism. This issue is regulated by the provisions of the Data Governance Act, which defines the concept of data altruism and the organizational requirements for ensuring data sharing for the public good with altruistic motives. The text attempts to analyze this new regulation in terms of the concept of data altruism itself and its relationship to legal categories such as information rights, the public good, and sustainable development.

MARLENA SAKOWSKA-BARYŁA, doktor habilitowany nauk prawnych, profesor Uniwersytetu Łódzkiego
ORCID – 0000-0002-3982-976X, e-mail: marlena.sakowska.baryla2@wpia.uni.lodz.pl

SŁOWA KLUCZOWE: altruizm danych, dane osobowe, dobro wspólne, zrównoważony rozwój, DGA, RODO, ochrona danych osobowych, wolność wypowiedzi

KEYWORDS: data altruism, personal data, common good, sustainable development, DGA, GDPR, data protection, freedom of expression

1 | Wprowadzenie

W ostatnim czasie technologie cyfrowe zmieniły gospodarkę i społeczeństwo, bezprecedensowo oddziałując na wszystkie sektory działalności gospodarczej i naukowej oraz na życie codzienne. Centralnym punktem stały się innowacje cyfrowe, które są i będą pozostawać oparte na danych. Zagadnieniem kluczowym okazuje się obecnie wykorzystywanie ich potencjału. To obszar, w którym ogniskują się technologie i uwarunkowana prawne ich wykorzystywania. Z perspektywy prawnej obszar ten można analizować pod różnymi kątami. Tak też dzieje się ze stosunkowo nowym zagadnieniem altruizmu danych^[1]. W tym przypadku sama koncepcja dzielenia się informacjami jako swego rodzaju dobrem nie jest nowa^[2]. Dostrzegać w niej można bowiem zakotwiczenie w paradygmacie dobra wspólnego i zrównoważonego rozwoju, a z perspektywy człowieka jako podmiotu dysponującego własną sferą informacyjną w jego swobodach informacyjnych – w idei autonomii informacyjnej oraz wolności pozyskiwania i rozpowszechniania informacji. Nie mieliśmy jednak wcześniej do czynienia z nadaniem altruizmowi danych wyraźnych ram regulacyjnych. Następuje to dopiero obecnie na pewnym etapie rozwoju cywilizacyjnego, gdy dane stały się podstawą gospodarki, nauki i funkcjonowania państwa.

Dociekania prowadzone w niniejszym artykule odnoszą się do istoty instytucji altruizmu danych. Stanowią próbę ukazania tej nowej kategorii prawnej jako interesujący obszar oddziaływań wolności i praw informacyjnych, na których realizację bez wątpienia mają wpływ takie kategorie prawne, jak dobro wspólne i interes publiczny, choć jednocześnie dzielenie się danymi można potraktować jako szczególny przejaw samookreślenia informacyjnego i informacyjnej autonomii człowieka, który dobrowolnie, przede wszystkim ze szlachetnych (altruistycznych) pobudek, chce podzielić się swoją sferą informacyjną, co dotyczy informacji, które go dotyczą, lub które znajdują się w jego dyspozycji. Zasadniczo ma się to odbywać bez oglądania się na własny interes, ale przez wzgląd na interes

¹ Szerzej na temat altruizmu danych zob. Marianne Bårtvedt van Os et al., *Presentation of a First Set of Data Altruism Definitions, Use Cases and Findings*, 2021. <https://tehdas.eu/app/uploads/2021/09/tehdas-presentation-of-a-first-set-of-data-altruism-definitions-use-cases-and-findings.pdf>. [dostęp: 28.12.2023].

² Robert Kirkpatrick, „A New Type of Philanthropy: Donating Data” *Harvard Business Review* (2013). <https://hbr.org/2013/03/a-new-type-of-philanthropy-don>. [dostęp: 28.12.2023].

ogółu. W prowadzonych tu analizach pominięte zostaną aspekty formalne, w tym warunki prowadzenia działalności przez uznane organizacje altruizmu danych. Uwaga skupiona zostanie natomiast przede wszystkim na prawnych uwarunkowaniach wolności i praw informacyjnych oraz dobru wspólnym i zrównoważonym rozwoju jako takich kategoriach prawnych, które wymykają się jednoznaczному definiowaniu, a jednak w kontekście altruizmu danych, okazują się dla niego punktem odniesienia i klauzulami generalnymi, których treść pozwala uchwycić to, w jaki sposób tytułowy altruizm danych jest rozumiany. Tezą niniejszego opracowania jest to, że altruizm danych jako kategoria normatywna stanowi konstrukcję prawną, która ma urzeczywistnić potrzebę równowagi między ochroną danych osobowych a korzyściami społecznymi z ich dzielenia, zapewniając dobrovolność, bezpieczeństwo oraz cele publiczne, tym samym przyczyniając się do zrównoważonego rozwoju społecznego i ekonomicznego, wątpliwość jednak budzi to, czy przyjęta regulacja zapewnia efektywne osiągnięcie tych dwu równoległych doniosłych prawnie i społecznie celów.

2 | Altruizm danych jako kategoria normatywna

O altruizmie danych mowa jest w przepisach rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2022/868 z dnia 30 maja 2022 r. w sprawie europejskiego zarządzania danymi i zmieniające rozporządzenie (UE) 2018/1724 (akt w sprawie zarządzania danymi)^[3], które ma na celu między innymi poprawę warunków dzielenia się danymi na rynku wewnętrznym Unii Europejskiej poprzez utworzenie zharmonizowanych ram wymiany danych i ustanowienie pewnych podstawowych wymogów w zakresie zarządzania danymi, przy zwróceniu szczególnej uwagi na ułatwianie współpracy między państwami członkowskimi, a także dalsze rozwijanie wewnętrznego rynku cyfrowego wolnego od granic oraz opartego o dane społeczeństwa i opartej o dane gospodarki, ukierunkowanych na człowieka, godnych zaufania i bezpiecznych^[4]. To akt, który ma odpowiedzieć na potrzebę ustanowienia w UE horyzontalnego systemu ponownego wykorzystywania niektórych kategorii chronionych danych będących

³ Dz.U. UE.L. z 2022 r., Nr 152, str. 1 z późn. zm.; dalej: DGA.

⁴ Zob. motyw 3 DGA.

w posiadaniu podmiotów sektora publicznego oraz świadczenia usług pośrednictwa danych i usług w ramach altruizmu danych, gdzie specyfika różnych sektorów może wymagać zaprojektowania sektorowych systemów opartych o dane z uwzględnieniem wymogów tego rozporządzenia^[5]. Regulacja zawarta w DGA ma być jednocześnie komplementarna wobec przepisów dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/1024 z dnia 20 czerwca 2019 r. w sprawie otwartych danych i ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego^[6], która w Polsce implementowana została przez ustawę z dnia 11 sierpnia 2021 r. o otwartych danych i ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego^[7]. Mamy zatem do czynienia z pewnym konglomeratem regulacji, które sprzyjają mają rozwojowi gospodarki cyfrowej, między innymi dzięki nadaniu ram prawnych obszarowi dzielenia się danymi i ponownego ich wykorzystywania zarówno w przypadku danych pozostających w posiadaniu podmiotów sektora publicznego, jak i pochodzących od podmiotów prywatnych. W tej drugiej kategorii plasuje się altruizm danych regulowany przez DGA.

Na gruncie DGA altruizmowi danych poświęcony jest osobny rozdział IV zatytułowany właśnie „Altruizm danych”, choć samo to pojęcie zdefiniowane zostało w art. 2 DGA, w którym akt ten formułuje słowniczek pojęć, przybliżając w ten sposób specyficzną siatkę pojęciową wykorzystywaną w przepisach tego aktu. I tak – zgodnie z art. 2 pkt 16 DGA – „altruizm danych” oznacza dobrowolne dzielenie się danymi na podstawie wyrażonej przez osoby, których dane dotyczą, zgody na przetwarzanie dotyczących ich danych osobowych lub na podstawie udzielonego przez posiadaczy danych pozwolenia na wykorzystywanie ich danych nieosobowych, bez żądania ani otrzymania za to wynagrodzenia wykraczającego poza zwrot kosztów poniesionych przez te osoby lub posiadaczy w związku z udostępnieniem ich danych do celów leżących w interesie ogólnym określonych (w stosownych przypadkach) w prawie krajowym, takich jak opieka zdrowotna, zwalczanie zmiany klimatu, poprawa mobilności, ułatwianie opracowywania, tworzenia i rozpowszechniania statystyk urzędowych, poprawa świadczenia usług publicznych, kształtowanie polityki publicznej, lub do celów badań naukowych leżących w interesie ogólnym^[8].

⁵ Ibidem.

⁶ Dz.U. UE. L. z 2019 r., Nr 172, str. 56.

⁷ T.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 1524.

⁸ Szerzej na temat definicji altruizmu danych zob. Bårtvedt van Os i in., *Presentation of a First Set of Data Altruism Definitions, Use Cases and Findings*, 10–12.

Jako pierwszoplanowe w tej definicji traktować należy dwie cechy definiujące „altruizm danych”. Po pierwsze kategorię „dzielenia się”, po drugie kategorię „danych”, do których odnosi się czynność dzielenia. Obydwa te komponenty zostały potraktowane w art. 2 pkt 10 GDA łącznie, w którym akt ten precyzuje, że „dzielenie się danymi” oznacza dostarczanie danych przez osobę, której dane dotyczą, lub przez posiadacza danych, użytkownikowi danych do celów wspólnego lub indywidualnego wykorzystywania takich danych w oparciu o dobrowolne umowy lub na podstawie prawa Unii lub prawa krajowego, bezpośrednio lub z udziałem pośrednika, na przykład w ramach licencji otwartych lub handlowych, bezpłatnie lub za opłatą. Niemniej jednak istotne znaczenie ma tu także pojęcie „danych”, które w art. 2 pkt 1 DGA definiuje osobno, wskazując, że oznaczają one cyfrowe odwzorowania działań, faktów lub informacji oraz wszelkie kompilacje takich działań, faktów lub informacji, w tym w formie zapisu dźwiękowego, wizualnego lub audiowizualnego. Tak szerokie podejście do pojęcia dane, powoduje, że przedmiotem altruistycznego ich przekazywania na zasadzie przywołanego wyżej dzielenia zarówno danymi osobowymi, jak i danymi nieosobowymi.

Jeśli chodzi o dane osobowe, to w art. 2 pkt 3 DGA wskazuje, że mowa tu o danych osobowych w rozumieniu art. 4 pkt 1 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych)^[9]. Dane nieosobowe DGA definiuje natomiast od strony negatywnej, wskazując w art. 2 pkt 4, że „dane nieosobowe” oznaczają dane inne niż dane osobowe. Warto w tym miejscu wspomnieć, że w prawie UE danym nieosobowym poświęcona jest osobna regulacja, a mianowicie rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/1807 z dnia 14 listopada 2018 r. w sprawie ram swobodnego przepływu danych nieosobowych w Unii Europejskiej^[10].

Pojęcie dzielenia się danymi, w znaczeniu jakim posługuje się nim DGA, można traktować tak, jak wywodzone z koncepcji znanych bardziej z obszaru współdzielenia danych i dóbr. Nawiązuje tym samym do postulatu odpowiedniego zarządzania danymi w ekosystemach danych poszczególnych branż, sektorów lub obszarów życia społeczno-gospodarczego, co urzeczywistnia ekonomiczne założenia związane z ideą dobra

⁹ Dz.U. UE. L. z 2016 r., Nr 119, str. 1 z późn. zm.; dalej: RODO.

¹⁰ Dz.U. UE. L. z 2018 r., Nr 303, str. 59.

wspólnego^[11]. To odejście od myślenia opartego na posiadaniu i przywiązaniu do własności oraz alokacji zasadnych ekonomicznie uprawnień, gdzie celem jest zmobilizowanie danych jako niewykorzystywanych lub nie w pełni wykorzystywanych zasobów dla uzyskania korzyści (finansowych lub niefinansowych)^[12].

Jak wynika z przywołanej definicji altruizmu danych dzielenie się danymi musi mieć dobrowolny charakter, a więc powinno wynikać z woli podmiotu, który się nimi dzieli. Altruistyczne dzielenie się danymi charakteryzuje zatem brak przymusu rozumianego słownikowo głównie jako presja wywierana na kogoś lub okoliczności zmuszające kogoś do czegoś^[13] lub też jako działanie jako działanie bezprawne ze strony innego podmiotu, od którego skutków można byłoby się uchylić, powołując się na wadę oświadczenia woli, bądź także jako prawny obowiązek, do którego realizacji podmiot lub posiadacz danych był zobligowany^[14]. Nie wydaje się jednak, by jako przymus mogła być traktowana zachęta do udostępnienia danych osobowych lub nieosobowych przez podmiot, który nimi dysponuje, i finalnie pod wpływem takiej zewnętrznej inspiracji się nimi dzieli. Co do zasady zachęcanie do dzielenia się danymi w ramach altruizmu danych – ze strony organizacji prowadzących działalność altruistyczną – nie powinno budzić kontrowersji czy zastrzeżeń i być kwestionowane jako działanie niweczące dobrowolne dzielenie się danymi. Istotne jest jednak, aby owa zachęta sprowadzała się do przekazywania informacji o celach realizowanych dzięki pozyskanym w ten sposób danym^[15].

Cechą odróżniającą dzielenie się danymi w ramach altruizmu danych od usług pośrednictwa danych, którym DGA poświęca rozdział III, jest

¹¹ Szerzej zob. Jan Zygmontowski, *Wspólnice danych. Alternatywny model zarządzania danymi. Raport projektu SPOŁTECH* (Warszawa, 2020), 17 i n. https://centrumcyfrowe.pl/wp-content/uploads/sites/16/2020/07/Raport_Wsp%C3%B3lnice_Danych_Spo%C5%82Tech.pdf. [dostęp: 15.11.2023].

¹² Dominik, Sybilski, „Nowe modele dzielenia się danymi według przepisów aktu w sprawie zarządzania danymi (DGA). Cz. I. Altruizm danych” *Prawo Nowych Technologii*, nr 2 (2022): 39; Bogdan Fischer, „Współdzielenie danych jako niezbędny warunek rozwoju sztucznej inteligencji”, [w:] *Prawo sztucznej inteligencji i nowych technologii*, red. Bogdan Fischer, Adam Pązik, Marek Świerczyński (Warszawa: Wolters Kluwer, 2021), 92.

¹³ <https://sjp.pwn.pl/slowniki/przymus.html>. [dostęp: 15.11.2023].

¹⁴ Adrianna Michałowicz, „Altruizm danych w świetle aktu w sprawie zarządzania danymi – między teorią a praktyką” *Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny*, nr 5 (2022), Legalis.

¹⁵ Ibidem.

przede wszystkim charakter niekomercyjny altruistycznego dzielenia się danymi. Do tego jeszcze założenie ogólnych – publicznych celów, w jakich się ono odbywa. Ów zakaz monetyzacji sprowadza się do tego, że osoby, których dane dotyczą, lub do których należą dane nieosobowe powinny mieć możliwość otrzymania jedynie zwrotu ograniczonego do wysokości kosztów bezpośrednich poniesionych w związku z przekazaniem – swoistym transferem – ich danych do celów leżących w interesie ogólnym^[16].

Z dobrowolnym charakterem dzielenia się danymi związana jest przesłanka zgody na to dzielenie. Chodzi o zgodę osoby, której dane dotyczą, lub pozwolenia na wykorzystywanie danych nieosobowych należących do tego, kto z altruistycznych pobudek i dla celów ogółu się nimi dzieli. Pojęcia zgody i pozwolenia mają skonkretyzowane znaczenie normatywne. Odnosi się do nich odpowiednio art. 2 pkt 5 DGA, wskazując, że „zgoda” oznacza zgodę zgodnie z definicją w art. 4 pkt 11 RODO, oraz art. 2 pkt 6 DGA, wskazując, że „pozwolenie” oznacza przyznanie użytkownikom danych prawa do przetwarzania danych nieosobowych. Dla jasności wskazać zatem należy, że zgodnie z art. 4 pkt 11 RODO „zgoda” osoby, której dane dotyczą, oznacza dobrowolne, konkretne, świadome i jednoznaczne okazanie woli, którym osoba, której dane dotyczą, w formie oświadczenia lub wyraźnego działania potwierdzającego, przyzwala na przetwarzanie dotyczących jej danych osobowych. Przy tym należy zakładać, że tak rozumiana zgoda w praktyce będzie musiała spełniać warunki, jakie dla prawidłowego wyrażenia zgody przewidziano w art. 7 RODO. Zgodnie z tym przepisem, jeżeli przetwarzanie odbywa się na podstawie zgody, administrator musi być w stanie wykazać, że osoba, której dane dotyczą, wyraziła zgodę na przetwarzanie swoich danych osobowych (art. 7 ust. 1 RODO). Jednocześnie, jeżeli osoba, której dane dotyczą, wyrażą zgodę w pisemnym oświadczeniu, które dotyczy także innych kwestii, zapytanie o zgodę musi zostać przedstawione w sposób pozwalający wyraźnie odróżnić je od pozostałych kwestii, w zrozumiałej i łatwo dostępnej formie, jasnym i prostym językiem. Część takiego oświadczenia osoby, której dane dotyczą, stanowiąca naruszenie niniejszego rozporządzenia, nie jest wiążąca (art. 7 ust. 2 RODO). Osoba, której dane dotyczą, ma prawo w dowolnym momencie wycofać zgodę. Wycofanie zgody nie wpływa na zgodność z prawem przetwarzania, którego dokonano na podstawie zgody przed jej wycofaniem, przy czym osoba, której dane dotyczą, jest o tym informowana zanim wyrazi zgodę, a wycofanie

¹⁶ Sybilski, „Nowe modele dzielenia się danymi według przepisów aktu w sprawie zarządzania danymi (DGA). Cz. I. Altruizm danych”, 40.

zgody musi być równie łatwe jak jej wyrażenie (art. 7 ust. 3 RODO). Nadto oceniając, czy zgodę wyrażono dobrowolnie, w jak największym stopniu uwzględnia się, czy między innymi od zgody na przetwarzanie danych nie jest uzależnione wykonanie umowy, w tym świadczenie usługi, jeśli przetwarzanie danych osobowych nie jest niezbędne do wykonania tej umowy (art. 7 ust. 4 RODO). Nie powinno też budzić wątpliwości, że takie przetwarzanie danych osobowych, w ramach altruistycznego dzielenia się tego rodzaju informacjami, będzie musiało spełniać wymogi sformułowane w art. 5 RODO, w którym określono podstawowe, niejako wyjęte przed nawias, zasady dotyczące przetwarzania danych osobowych, oraz – obrazowo rzecz ujmując – mieścić się w przesłance dopuszczalności przetwarzania danych na podstawie zgody, która przewidziana jest w art. 6 ust. 1 lit. a RODO, w przypadku tzw. danych zwykłych oraz w art. 9 ust. 2 lit. a w przypadku tzw. danych szczególnych kategorii¹⁷. Zagadnienie dopuszczalności takiego przetwarzania danych osobowych w przypadku mechanizmów altruizmu danych może być jednak dyskusyjne i jednocześnie skłania do refleksji. W praktyce z pewnością będą bowiem pojawiać się przypadki, gdy prawo ochrony danych w istocie będzie interpretowane w taki sposób, że ogólne kryterium niezbędności przetwarzania oraz ogólny zakaz przetwarzania danych osobowych szczególnych kategorii będą chronić osobę, której dane dotyczą, przed pochopnym czy też lekkomyślnym aktem podzielenia się danymi, którego w świecie cyfrowego przetwarzania można nie móc cofnąć lub zniwelować jego skutków. Jednym z najpoważniejszych zagrożeń jest bowiem nierozważne lub nadmierne dzielenie się danymi przez osobę, której one dotyczą oraz możliwość odwrócenia procesu anonimizacji, które staje się prawdopodobne w związku z maksymalizacją dostępności i wykorzystania danych osobowych. Może się okazać, że pomimo anonimizacji i pozbawienia danych odniesień mogących prowadzić do osób, których dotyczą, udostępnione i zagregowane dane mogą pozwolić na ponowną identyfikację użytkowników. Możliwość ponownej identyfikacji wzrosła wraz z szansami na dostęp do dużych zbiorów danych i ich agregację oraz wraz z udoskonaleniem technik analitycznych. Ponowna identyfikacja i następujące po niej naruszenie prywatności jednostki ujawniają napięcie między prawami jednostki a filantropią związaną z danymi,

¹⁷ Szerzej na temat danych zwykłych i danych wrażliwych zob. Marlena Sakowska-Baryła, „komentarz do art. 4 pkt 1”, [w:] *Ogólne rozporządzenie o ochronie danych osobowych. Komentarz*, red. Marlena Sakowska-Baryła, (Warszawa: C.H. Beck, 2018, Legalis).

które może utrudnić tę ostatnią, jeśli nie zostanie efektywnie rozwiązane. Równocześnie rzezone obawy mogą powodować nadopiekuńczą i szkodliwą postawę osób i organizacji – osoby fizyczne w sposób oczywisty przecież przedłożą ochronę swoich praw nad potencjalne korzyści płynące z filantropii związanej z danymi i ograniczą dostęp do swoich danych, podobnie mogą robić to prywatne firmy, aby zabezpieczyć zaufanie swoich klientów i uniknąć problemów prawnych^[18].

Jednocześnie na gruncie DGA altruizm danych rozumiany jest w ten sposób, że dzielenie się danymi ma następować dla celów leżących w „interesie ogólnym”, wśród których w art. 2 pkt 16 DGA zaliczył wprost opiekę zdrowotną, zwalczanie zmiany klimatu, poprawę mobilności, ułatwianie opracowywania, tworzenia i rozpowszechniania statystyk urzędowych, poprawę świadczenia usług publicznych, kształtowanie polityki publicznej oraz badania naukowe. Choć należy zakładać, że przepis ten nie formułuje katalogi zamkniętego rzezonych interesów ogólnych, a raczej przywołuje ich egzemplifikację. W DGA nie zdefiniowano też pojęcia interesu ogólnego, Jak się wydaje, dla nadania temu pojęciu pewnych ram definicyjnych użyteczne będzie w tym przypadku uznać je za tożsame lub przynajmniej bardzo zbliżone do pojęcia interesu publicznego, choć równocześnie postrzegać je jako emanację dobra wspólnego, jeśli przyjmiemy, że w owym dobru wspólnym zakorzeniona jest idea współdzielenia danych. Równocześnie można także postrzegać altruizm danych przez pryzmat zasady zrównoważonego rozwoju, która w Polsce – podobnie jak i zasada dobra wspólnego – jest kategorią konstytucyjną. O dobru wspólnym mowa bowiem w art. 1 ustawy zasadniczej o zrównoważonym rozwoju w art. 5. Do tego Konstytucja zapewnia jednostce znaczące swobody informacyjne, w art. 51 gwarantując jej autonomię informacyjną, zaś w art. 54 wolność pozyskiwania i rozpowszechniania informacji, którymi mogą być przecież między innymi dane osobowe i dane nieosobowe dobrowolnie przekazywane w ramach altruizmu danych.

¹⁸ Taddeo Mariarosaria, „Data Philanthropy and Individual Rights” *Minds and Machines*, 27, (2017): 1–5. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11023-017-9429-2>. [dostęp: 27.12.2023].

3 | Dane osobowe, wolność wypowiedzi, dobro wspólne – przenikające się kategorie prawne w kontekście altruizmu danych

Dane osobowe, wolność wypowiedzi, dobro wspólne, interes publiczny to kategorie prawne, które przenikają się w szczególności w kontekście altruizmu danych. Wyznaczenie ram i podstaw dzielenia się danymi w ramach altruizmu danych w znaczącej mierze jest wypadkową tych właśnie kategorii, choć zasadniczo są one rozpatrywane na różnych płaszczyznach i przy ich definiowaniu bierze się pod uwagę odpowiednio perspektywę jednostki i perspektywę ogółu. W kontekście altruizmu danych jednostka ma możliwość dzielić się danymi, które od niej pochodzą lub jej dotyczą na rzecz ogółu. Jednocześnie ramy regulacyjne tego altruistycznego dzielenia się danymi cechuje pewne sprzężenie zwrotne. Prawo bowiem ma zapewnić takie instrumenty, które będą chronić jednostkę w procesie dzielenia się danymi. Tak przynajmniej da się odczytywać i interpretować regulację zawartą w rozdziale IV DGA. Choć *expressis verbis* kwestia ta nie jest akcentowana w tych przepisach, mamy do czynienia z próbą zabezpieczenia godności człowieka i dobra wspólnego. W sterze informacyjnej wśród różnych znaczeń interdyscyplinarnego pojęcia „informacja”^[19] pierwszoplanowe wydaje się rozumienie informacji jako informacje o osobie fizycznej, a więc jako „dane osobowe”, którymi dysponowanie ma odbywać się zgodnie z wzorcem wyrażonym art. 16 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE), art. 8 Karty praw podstawowych, w art. 51 Konstytucji RP. Równocześnie dane osobowe mogą być w centrum zainteresowania w kontekście ustaleń dotyczących dobra wspólnego, bo jako dobro wspólne kategoryzowana może być suma dóbr jednostkowych, ponieważ państwo będące dobrem wspólnym, służy rozwojowi człowieka i jego wzrastaniu w poszanowaniu przyrodzonej godności^[20]. Dobro wspólne definiuje przecież obszar wolności, praw i obowiązków jednostki, opisujących nie tylko status człowieka w państwie, ale także określających obowiązki

¹⁹ Na interdyscyplinarność tego pojęcia wielokrotnie zwraca się uwagę w literaturze. Zob. Hanna Knysiak-Molczyk, „Dostęp do informacji w ogólnym postępowaniu administracyjnym i sądownoadministracyjnym”, [w:] *Dostęp do informacji publicznej a kodeks postępowania administracyjnego*, red. Agnieszka Skóra (Poznań: Silva Rerum, 2015), 9.

²⁰ Irena Lipowicz, „Dobro wspólne” *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, z. 3 (2017): 20.

władzy (państwa) wobec człowieka. W aspekcie dobra wspólnego rozważać należy gwarancje prawa do ochrony danych osobowych zastrzeżone w art. 51 Konstytucji (powiązane z prawem do prywatności gwarantowanym w art. 47 Konstytucji), przy czym wszystkie w wyrażone w art. 51 ustawy zasadniczej uprawnienia kształtujące prawo do ochrony danych osobowych odzwierciedlają zamysł równowagi informacyjnej, która powinna towarzyszyć relacjom jednostka-państwo, a także w ujęciu horyzontalnym jednostka-jednostka lub jednostka-podmiot prywatny. Warunki funkcjonowania jednostki w społeczeństwie w wymiarze informacyjnym stanowią kategorię dobra wspólnego, bo umożliwiają poszanowanie jej sfery informacyjnej jako tej, która jest powiązana z wszelkimi innymi sferami funkcjonowania jednostki w każdym obszarze – osobistym, społecznym, zawodowym, politycznym. Istotą ochrony danych osobowych jest przejrzystość ich wykorzystywania i wyraźne (prawne) określenie procedur postępowania z danymi osobowymi. Wolność od nieuprawnionego indagowania, wyraźne ramy prawne korzystania z informacji o osobie fizycznej oraz suma tego jednostkowego dobrostanu powoduje, że każdy ma możliwość osiągnięcia własnego płynącego z tych uwarunkowań dobrostanu – swoistej pełni, integralności i samorealizacji. Gwarancje prawa do ochrony danych osobowych zakrojone zostały bowiem w taki sposób, by poza przypadkami niezbędności (w ujęciu konstytucyjnym – niezbędności w demokratycznym państwie prawnym) i bez podstawy ustawowej sfera informacyjna jednostki pozostawała poza zasadniczym zainteresowaniem państwa. Zainteresowanie to musi mieć oparcie w przepisach spełniających przesłankę niezbędności z art. 51 Konstytucji oraz mieścić się w granicach proporcjonalności wynikającej z art. 31 ust. 1 Konstytucji i być konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego lub dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej albo wolności i praw innych osób.

Dzielenie się danymi osobowymi i nieosobowymi jako przejaw altruizmu danych można klasyfikować jako przejaw realizacji wolności wypowiedzi. W polskiej Konstytucji gwarantowana jest ona w art. 54. Wolność wypowiedzi i odnosi się do wszelkich informacji, do których dostęp nie został ograniczony ustawowo dla poszanowania wolności i praw innych osób bądź ze względu na inne wartości określone w art. 31 ust. 3 Konstytucji. Zgodnie z art. 54 ust. 1 Konstytucji, każdemu zapewnia się wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji. W ramach tej wolności zatem odbywać się może dzielenie danymi, co ma szczególne znaczenie zwłaszcza w dobie gospodarki cyfrowej. Rozpowszechnianie

informacji, o którym mowa w art. 54 ust. 1 Konstytucji, w praktyce zawsze rozpatrywane jest w pewnym kontekście, ale dotyczy wszelkiego rodzaju informacji, jakie uprawniony ma możliwość rozpowszechnienia i którymi chce się podzielić. Wolności wypowiedzi towarzyszą obowiązki po stronie władz publicznych nakierowane na nieskrępowaną realizację informacyjnych uprawnień. Wolność ta oddziałuje w dwóch sferach – w obszarze indywidualnych praw człowieka i obywatela realizowanych w sferze życia prywatnego oraz w sferze życia publicznego i politycznego. Tak też jest w przypadku dzielenia się danymi w ramach altruizmu danych. Ewidentna jest tu dobrowolność, a więc i swoboda, w ramach której się to odbywa, oraz pewne granice – ramy prawne – pozwalające kwalifikować dzielenie się danymi jako altruizm danych w rozumieniu DGA. Dostrzeganie wzajemnych wzmocnień i powiązań pomiędzy uprawnieniami informacyjnymi jest uzasadnione tym bardziej, że wolność wypowiedzi obejmuje wszelkie płaszczyzny aktywności jednostki, stanowiąc wyraz jej godnościowej autonomii osoby i stwarzając możliwość pełnego rozwoju jej osobowości w otaczającym jednostkę środowisku kulturowym i cywilizacyjnym.

W ekonomii dobro wspólne charakteryzuje zapewnienie korzystania z zasobu oraz zarządzanie nim dzięki regułom ustalonym i nadzorowanym przez społeczność, gdzie dobro wspólne wykorzystywane jest dla realizacji celów zrównoważonego rozwoju. Gospodarowanie zasobami w taki sposób wchodzi w rachubę w warunkach rywalizacyjnego wykorzystania środowiska. Przy szerokim rozumieniu dobra wspólnego i szerokim ujęciu zrównoważonego rozwoju zasadne jest przyjmować, że chodzi w nich także o środowisko informacyjne i zasoby informacyjne^[21]. Na wzór tego schematu także w kontekście prawnym można postrzegać gwarantowanie prawa do ponownego wykorzystywania informacji, czemu sprzyja między innymi regulacja DGA. Jednocześnie, jeśli weźmiemy pod uwagę, że zrównoważony rozwój można rozumieć jako rozwój zgodny z potrzebami obecnych pokoleń, nie umniejszający możliwości zaspokajania swych potrzeb przez przyszłe pokolenia^[22]. Poprzez zasadę „dobra wspólnego” Konstytucja wskazuje na uczestnictwo wspólnoty, a więc wszystkich (z osobna lub wspólnie) w korzystaniu z takiego dobra, ale jednocześnie w jego kreowaniu i ponoszeniu za nie odpowiedzialności.

²¹ Zob. Konrad Prandecki, „Dobro wspólne a zrównoważony rozwój” *Optimum. Studia Ekonomiczne*, nr 4 (2016): 63–64.

²² Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development, *Our Common Future, From One Earth to One World* From A/42/427. <http://www.un-documents.net/ocf-ov.htm#I.3>. [dostęp: 15.11.2023].

Dobrym przykładem efektu ogólnospołecznego oddziałującego z korzyścią na społeczeństwo jest ponowne wykorzystywanie informacji, które mogą pochodzić od podmiotów dzielących się nimi dobrowolnie z pobudek altruistycznych. Mamy tu do czynienia z kapitałem informacyjnym, który można rozumieć w sposób zbliżony do jego definicji ekonomicznej. Kapitał ten bowiem może mieć także niematerialny charakter^[23]. Dobro wspólne, rozumiane jako suma zasobów, społeczności oraz zestawu norm i reguł stosowanych do zarządzania nimi, stanowi punkt wyjściowy dla założeń prawa do ponownego wykorzystywania informacji. Dane w cyfrowym świecie to bez wątpienia kategorie dobra wspólnego, których wykorzystanie odbywać się powinno w warunkach zrównoważonego rozwoju, czyli z nastawieniem na świadome kształtowanie przyszłości, aby możliwie najwyższą jakość życia w szerokim ujęciu obejmującym aspekty gospodarcze oraz społeczne i środowiskowe^[24]. O dobru wspólnym można mówić w przypadku współużytkowania – procesu dzielenia użyteczności zasobów pomiędzy wiele jednostek, którym jest każdy odnawialny zasób zarządzany kolektywnie przez grupę ludzi, w sposób zapewniający równy dostęp, którego użytkowanie oraz zrównoważone utrzymanie zapewnia trwałość i odpowiednią jakość^[25]. W dobie rewolucji cyfrowej sprzyja to usuwaniu prawnych i faktycznych barier dostępu do zasobów informacyjnych i przyczynia się do uwalniania danych w celu ich współdzielenia. Równocześnie bardziej uniezależnia się dostęp do informacji od kryterium celu jej wykorzystania. Pierwszoplanowa okazuje się bowiem możliwość czerpania z informacji, które można kwalifikować jako dobro publiczne w znaczeniu zbliżonym do *common common good* (wspólnego dobra wspólnego), czyli dóbr pozostających w powszechnym dysponowaniu. Dobrowolne dzielenie się danymi może wpłynąć na poprawę funkcjonowania rynku wewnętrznego, rozwój nowych zastosowań i korzyści dla ogółu. Inteligentne korzystanie z danych, w tym ich przetwarzanie w ramach zastosowań sztucznej inteligencji, może mieć rewolucyjne skutki dla wszystkich sektorów gospodarki. To ujęcie pokazuje, że dobro wspólne w postaci tak określonych informacyjnych zasobów ma wiele wspólnego ze zrównoważonym rozwojem i może być użytecznym narzędziem jego realizacji. Inną kwestią jest to, czy rozwiązania przyjęte w DGA są na tyle efektywne, aby dobrze spełnić oczekiwania

²³ Beata Jamka, „Ekonomia dobra wspólnego – budowa nowego paradygmatu” *Mysł Ekonomiczna i Polityczna* nr 4 (2014): 26.

²⁴ Zob. Prandecki, „Dobro wspólne”, 63.

²⁵ Zob. *ibidem*, 59.

co do odpowiedniego zabezpieczenia prywatności osób fizycznych i ich danych osobowych oraz wzmacniania gospodarki opartej na danych traktowanych jako kapitał informacyjny. Ze względu na to, że niniejsze opracowanie miało na celu przedstawienie zarysu tej problematyki, kwestia skuteczności regulacji DGA zostaje tu tylko zasygnalizowana.

4 | Konkluzje

Altruizm danych to nowa kategoria prawna, której zrozumienie wymaga szerszego spojrzenia na jej cel oraz dostrzeżenia jej powiązań z innymi, szerzej zbadanymi i pewniej osadzonymi w obrocie prawnym kategoriami, takimi jak dobro wspólne, zrównoważony rozwój, autonomia informacyjna, wolność wypowiedzi. Istotą altruizmu danych jest dzielenie się danymi (osobowymi i nieosobowymi) z pobudek nienakierowanych na interes własny, ale interes ogółu. Ta nowa instytucja stanowi interesujący przedmiot analiz dlatego, że możliwość współdzielenia danych i swobodnego nimi dysponowania jest nie do przecenienia w świecie cyfrowej gospodarki, ale jednocześnie idea altruistycznego oddawania do swobodnej dyspozycji własnych zasobów informacyjnych może budzić szereg wątpliwości związanych z odpowiedniej obsługi tego procesu pod względem prawnym, technicznym i organizacyjnym. Problematiczne pozostaje to, czy rzeczywiście możliwe jest zapewnienie pełnej i nienaruszalnej ochrony prywatności i danych osobowych w przypadku stosunkowo łatwej agregacji danych z różnych zbiorów, która może prowadzić do odwrócenia procesu anonimizacji danych, które zostały udostępnione w celach altruistycznych. Jednocześnie zastrzeżenia co do efektywności może budzić efekt mrozący, z jakim możemy mieć do czynienia w związku ze zniechęceniem potencjalnych zainteresowanych filantropijnym podzieleniem się danymi, które może pojawić się w związku z zagrożeniami dla prywatności. W dobie Big data i ciągłego postępu technicznego wydaje się jednak, że nie sposób wprowadzić takich rozwiązań prawnych, by w pełni odpowiadały potrzebom wciąż doskonalonych technologii. Trudno również stwierdzić, czy przepisy DGA i perspektywa podzielenia się danymi dla dobra ogółu oraz rozwoju technicznego, naukowego i gospodarczego będzie atrakcyjna na tyle, by w szerszym zakresie skłonić przedstawicieli świata biznesu do podzielenia się danymi z gronem potencjalnych odbiorców i użytkowników.

Bibliografia

- Fischer Bogdan, Współdzielenie danych jako niezbędny warunek rozwoju sztucznej inteligencji, [w:] *Prawo sztucznej inteligencji i nowych technologii*, red. Bogdan Fischer, Adam Pązik, Marek Świerczyński. 92. Warszawa: Wolters Kluwer, 2021.
- Jamka Beata, „Ekonomia dobra wspólnego – budowa nowego paradygmatu” *Mysł Ekonomiczna i Polityczna*, nr 4 (2014): 26.
- Kirkpatrick Robert, „A New Type of Philanthropy: Donating Data” *Harvard Business Review*, (2013). <https://hbr.org/2013/03/a-new-type-of-philanthropy-don>.
- Knysiak-Molczyk Hanna, „Dostęp do informacji w ogólnym postępowaniu administracyjnym i sądownoadministracyjnym”, [w:] *Dostęp do informacji publicznej a kodeks postępowania administracyjnego*, red. Agnieszka Skóra. 9. Poznań: Silva Rerum, 2015.
- Lipowicz Irena, „Dobro wspólne” *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, z. 3 (2017): 20.
- Marianne Bårtvedt van Os et al., *Presentation of a First Set of Data Altruism Definitions, Use Cases and Findings*, 2021. <https://tehdas.eu/app/uploads/2021/09/tehdas-presentation-of-a-first-set-of-data-altruism-definitions-use-cases-and-findings.pdf>.
- Mariarosaria Taddeo, „Data Philanthropy and Individual Rights” *Minds and Machines*, 27, (2017): 1–5. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11023-017-9429-2>.
- Michałowicz Adrianna, „Altruizm danych w świetle aktu w sprawie zarządzania danymi – między teorią a praktyką” *Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny*, nr 5 (2022), Legalis.
- Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development, *Our Common Future, From One Earth to One World From A/42/427*. <http://www.un-documents.net/ocf-ov.htm#1.3>.
- Prandecki Konrad, „Dobro wspólne a zrównoważony rozwój” *Optimum. Studia Ekonomiczne*, nr 4 (2016): 63–64.
- Sakowska-Baryła Marlena, „komentarz do art. 4 pkt 1”, [w:] *Ogólne rozporządzenie o ochronie danych osobowych. Komentarz*, red. Marlena Sakowska-Baryła. Warszawa: C.H. Beck, 2018, Legalis.
- Sybilski Dominik, „Nowe modele dzielenia się danymi według przepisów aktu w sprawie zarządzania danymi (DGA). Cz. I. Altruizm danych” *Prawo Nowych Technologii*, nr 2 (2022): 38–44.
- Zygmuntowski Jan, *Wspólnice danych. Alternatywny model zarządzania danymi. Raport projektu SPOŁTECH*. Warszawa 2020. https://centrumcyfrowe.pl/wp-content/uploads/sites/16/2020/07/Raport_Wsp%C3%B3lnice_Danych_Spo%C5%82Tech.pdf.

This article is published under a Creative Commons Attribution 4.0 International license.
For guidelines on the permitted uses refer to
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode>